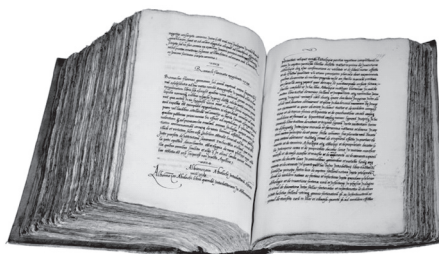

Libro de los Epitomés

Kutatói kommentárok egy lappangó kéziratok könyv fellelésének híréhez

Z. KARVALICS László

A Libro de los Epitomés

Forrás:

<https://www.npr.org/2019/04/24/716600905/christopher-columbus-son-had-an-enormous-library-its-catalog-was-just-found?t=1556439838056&t=1557559339836>

2019 áprilisában szenzációs hír járta be a világsajtót: *Fernando Colón* könyvtárának közel félezer éve elveszettnek hitt, kéziratok, példányismertető kivonatokat tartalmazó kötete, a *Libro de los Epitomés* gyönyörű állapotban előkerült egy dániai gyűjteményből. Ennek kapcsán célszerűnek és elkerülhetetlennek tűnik az eddig az indokoltnál jóval kevesebb figyelemben részesülő különleges könyvtárról és annak alapítójáról is megosztani néhány, a lexikon-szócikkeken túlmutató részletet. Ám e tanulmánynak elsősorban az a célja, hogy a hír és annak tanulságai kapcsán más kontextusok felé is terelje a figyelmet. Miért fontos annak tudatosítása, hogy a könyv- és könyvtártörténeti tárgyban felhalmozott hagyományt rendszeresen új-

raértékeljük átfogóbb, információtörténeti keretben? Hogy ezzel párhuzamosan a „klasszikus” könyv- és könyvtártörténeti diskurzusok „merítését” is szélesítsük? Kitérek arra is, hogy hogy véleményem szerint milyen digitális bölcsészeti diskurzusokhoz szólnak hozzá a tárgykör kutatástörténetének tanulságai.

Az árnyékból kiemelkedő Fernando Colón (1488–1539)¹ és az ő majdnem elfelejtett könyvtára

Az Eggenberger-féle könyvkereskedés 1882-ben különleges ritkasággal jelentkezett; a Kellner és Mohrlüder nyomda igényes munkájának köszönhetően dobták piacra, „számos fametszettel és egy térképpel” a *Columbus Kristóf élete és Amerika felfedezése* című könyvet, borítóján a szerzővel: „*Elbeszélte Colón Fernand, Columbus Kristóf fia*”.²

Hernando Colón

Forrás: <https://www.thevintagenews.com/2019/04/19/libro-de-los-epitomes/>

A „Kolumbusz fia” titulus épp elég, hogy a „ki is ez a Fernando, és mi lehet a művelődéstörténeti missziója” kérdésre az elsődleges válasz sokáig az legyen, hogy *forrás*, akin keresztül betekintést nyerünk világtörténelmi tettet végrehajtó atyja életese-ményeibe.³ Ezt a forrásszerepet különösképp felértékeli az, hogy nincs is hozzá fogható másik, korabeli számadás a nagy felfedező életéről. S ha valaki mégis konokul nem a könyv tárgyára, hanem szerzőjére kíváncsi, akkor az erre vállalkozó kézikönyvekben talál rövid portrékat róla: hol politikus, hol utazó és kozmográfus, hol navigációval kapcsolatos írások szerzője, máshol geográfus, neves könyvgyűjtő vagy bibliográfus. Ám *szerző* mivoltában is szinte kizárólag az admirálissá lett apa életrajzírójaként szerepel, pedig számos kéziratos műve alapján sokkal árnyaltabb kép volna kialakítható róla, mint gondolkodóról és tudósról is. Nehéz megérteni, hogy túlélő kéziratai

miért nincsenek még átírva, filológiailag feldolgozva és megjelentetve – ezt közel sem ellensúlyozza az a tény, hogy a befejezetlen főművének tartott *Spanyolország kozmográfiája* több kiadásban is megjelent már és gondos elemzések tárgya.⁴ Ha nem veszik el a *Colón de Concordia* című politikai-történeti értekezése, vagy 1500 oldalt meghaladó latin szótárát többen használták volna a Calepinusé helyett, talán magasabb szintre emelkedhetett volna a figyelem az életmű más darabjai iránt is. S általában csak harmadjára kerül elő, hogy ő a *Biblioteca Colombina* felépítője, egy olyan, a nevét viselő könyvtáré, amely a mai napig önálló gyűjteményként létezik, és amelynek a magját Kolumbusz Kristóf 1506-os halálakor a fiára szállt könyvek alkotják.

Különös könyvtár ez. A sevillai katedrális épületegyüttesének része az a kedves könyvtárterem, amelyben az egykori gyűjtemény *maradékát*, körülbelül 4000 tételt őriznek. Ebből 1250 inkunábulum, 587 kézirat, a fennmaradó állomány kisnyomtatvány, főleg művészi metszet. De hol van ez a könyvtár a szomszédhoz, a katedrális hatvanezer kötetes, impozáns könyvtárához, a *Biblioteca Capitular*hoz képest? Emezt 250 évvel korábban alapították, mint a Biblioteca Colombinát. A mórok kiűzését követően, 1248-ban Bölc (X.) Alfonz király ajándékozta személyes gyűjteménye egy részét a sevillai katedrálisnak. Az ezt követő évszázadok során további adományok sora gyarapította a különleges állományt, amely a XVI. század második felében az Amerikába indulók egyfajta szellemi hátországaént szolgált, s nemcsak hajózási térképei miatt, hanem a reneszánsz Spanyolország írott nyelvének, irodalmának, zenéjének, jogának, szokásainak és kultúrájának fellelőjeként – amit aztán a visszatérők örömmel gazdagítottak újabb darabokkal, s lett az Amerikával foglalkozó irodalom gyűjtőhelye is. S míg a Biblioteca Colombina fokozatosan elvesztette állománya nagyobb részét⁵, a Biblioteca Capitular azóta is csak egyre gyarapodott.⁶

Fernando Colón viszonylagos ismeretlenségéről annak ellenére lehet beszélni, hogy már a XIX. században (francia nyelvű) monográfia jelent meg róla.⁷ A spanyol könyvtörténészek a huszadik század második felétől természetesen igyekeztek méltó módon kezelni mint nemzeti büszkeséget, de a világ más nyelvein olvasók a múlt század végéig nagyon keveset és azt is egyoldalúan hallhattak róla, a művelődéstörténészek legszűkebb körében volt csak ennél ismertebb.

A Biblioteca Colombina 1913-ban

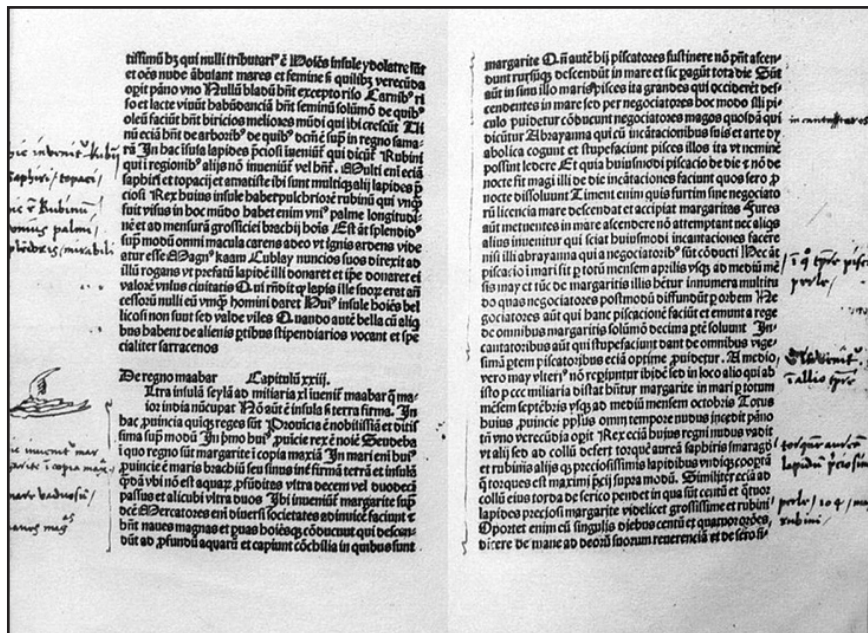
Forrás: <https://www.thevintagenews.com/2019/04/19/libro-de-los-epitomes/>

1992-ben aztán elindult egy nagyívű vállalkozás: hasonmás kiadásban kezdték közzétenni a könyvtár betű szerinti katalógusát, és ugyanebben az évben egy, Colónt végre méltó kontextusban láttató összegző mű jelent meg a vállalkozás motorja, Colón elkötelezett kutatója, *Klaus Wagner* tollából.⁸

Az ötszázadik évforduló lecsengésével azonban a források elfogytak, a kiadás lelassult, és Wagner korai halála miatt megálltak az első néhány betűnél. Ám Colón lassan bekerült az irodalmi véráramba, és egy újabb elkötelezett kutató révén immár valódi reflektorfénybe is tudott kerülni. Egy brit tudós, *Mark McDonald* felfedezte a világnak és a művészettörténetnek Colónt, *a humanista műgyűjtőt*. Egy rövidebb közleményben, majd két terjedelmes monográfiában⁹ emelte méltó helyére a reneszánsz első ismert nagy nyomtatott metszetgyűjteményét és annak kiváló ízlésű gazdáját, aki *Dürer* és *Cranach* mellett *Ugo da Carpi*, *Lucas van Leyden* és *Marcantonio Raimondi* műveire is felfigyelt, s rajtuk kívül számos kiváló, kisebb mestertől származó darabot halmozott fel.

McDonald herkulesi tette – ahogy könyvének egyik ismertetője méltatja¹⁰ – abban rejlett, hogy a 3200 darabos gyűjtemény leírását tartalmazó, szerencsésen fennmaradt metszetkatalógus tételeit egyenként vette szemügyre, pontosította, igyekezett hozzárendelni a nyomatot készítő nyomdászt, s végül nemcsak az egykori gyűjtemény felét tudta rekonstruálni, hanem összességében sikerült radikálisan megújítania a metszetek ipari előállításának kezdeteire vonatkozó tudást is.

McDonald nem feledkezik meg annak a szisztémának a bemutatásáról sem, mellyel Colón, aki Rómában kezd nyomtatott metszeteket gyűjteni, igyekezett elkerülni, hogy véletlenül már meglévő darabot vásároljon meg újra. Elsőként is a kép tartalma szerint hat fő tárgykört alakított ki: állatok, emberek, élettelen objektumok, táj-ábrázolások és térképek, indadíszes és absztrakt alkotások (amelyek megnevezésére Colón a „cso-mós/hurkos” jelzőt választotta). E tárgykörökön belül egyszerre képzett további altémákat és osztályozta a papír mérete szerint a metszeteket. Megjelent tehát

A Biblioteca Colombina egyik legérdekesebb darabja, Kolumbusz Kristófnak Marco Polo útírajza francia nyelvű kiadásának (*Le Livre des Merveilles*) margójára írt megjegyzéseivel
 Forrás: <https://en.wikipedia.org/wiki/File:ColombusNotesToMarcoPolo.jpg>

egy „excentrikus” osztályozási szisztéma, de csakis a műgyűjtés kontextusában. S talán ennek is tudható be, hogy hiába kapták fel a fejüket blogok és kulturális rovatok szerzői, hiába igyekezett maga McDonald is sokoldalúan népszerűsíteni a „polihisztor műgyűjtőt” és saját könyveit¹¹, Colón percepciója nevének és könyvtárának lassan erősödő online jelenléte ellenére még mindig nem tudott eljutni oda, ahová való. Ehhez egy újabb évtizednek kellett eltelnie.

A könyvtárépítés és a könyvtári információkezelés forradalmára

Edward Wilson-Lee-nek, a Cambridge Egyetem irodalom-és könyvtörténészének 2018 májusában jelent meg (azóta számtalan díjra jelölt, kiváló stílusban megírt, szerteágazó kutatások eredményeivel hitelesített) terjedelmes könyve,¹² amellyel egycsapásra sikerült Colónt az egyetemes (univerzális) könyvtár építésére vállalkozó pionírnak és az osztályozás géniuszának megérdemelt piedesztáljára emelnie, egyúttal (a *Spectator* lelkes kommentárja szerint) bebizonyítani, hogy „legalább olyan rang illeti meg a művelődéstörténet aranykönyvében”, mint atyját. Wilson-Lee az életrajzi keretre három párhuzamos történet vásznát feszíti. (1) Colónét, cordobai szüle-

tésétől transzatlanti és európai útjain, majd fejedelmi udvarokban töltött évein, térképkészítési projektjein át a sevillai végleges letelepedésig. (2) A fénykorában több mint 15 ezer kötetes Biblioteca Colombináét, amely maga is egy különleges fejlődéstörténet, hiszen a könyvtárépítőnek és az állománynak a már katalogizált, de szállítás közben a tengerbe vesző, ezerhatszáznál is több tételt kitevő borzalmas veszteségen is túl kellett tudniuk lépni, a gyarapítás/vásárlás újabb és újabb hullámaival, amelyhez rendre anyagi fedezetet is kellett tudni biztosítani. (3) S végül annak a katalogizálási-osztályozási rendszernek is apró részleteiben látjuk kibomlani a krónikáját, amely a fűrges eszű, káprázatos memóriájú, a műveltség fürdőjében megmártózó kis Ferdinándot korai listakészítési és rendszerezési szárnypróbálgatásaitól vezette egy élet munkájával szakadatlanul és az utolsó pillanatig fejlesztgetett, sokváltozós nyilvántartási-osztályozási-keresési megoldásáig. A könyv zajos sikerével Ferdinand Colón is megérkezett oda, ahová és amekkora terjedelemben való: lábjegyzetből önálló fejezetté majdani könyvtörténeti kézikönyvekben.

Ezt a fejezetet nem pótolhatja egy rövid tanulmány; minden részletre nem tudok kitérni, de a könyvtártörténeti szempontból leglényegesebb mozzanatoknak

érdemes egy-egy bekezdést szentelni.

1. Az *univerzális könyvtár* építésének szándékával messze megelőzte a korát. Az 1512-es római útján megcsodált Medici-könyvtár és a Vatikáni gyűjtemény „könyvszentély” jellegéhez képest, amely az érték és a presztízs szempontjai szerint válogat és törekszik teljességre, exkluzivitásra és tökéletességre, Colónt egészen más motiváció vezeti: mivel a potenciális sokaság még kezelhetőnek tűnik, ő *mindent* szeretne gyűjteményezni, és egy célszerűen kialakított fizikai helyen tárolni. Programja: gyűjteni minden könyvet és nyomtatott anyagot minden nyelven, minden tárgyban a keresztény világ határain belül és kívül. Emiatt ismeretlen, nevenincs szerzők műveire is kiveti a hálóját. Unalmas pamfletek és egylapos, kocsmafalra akasztáshoz tervezett balladák is érdeklik. Minden, ami a nyomtatott szövegek és képek univerzumába tartozik. Az ambíciónak tehát csak egy részét fedi le formailag a „kisnyomtatvány” minősítés. A lényeg nem a méretben, hanem az értéktudatban van. Ezek is részei a megőrzésre érdemes tételek birodalmának, és ezek is kapcsolatra hozhatók e birodalom más darabjaival. Az univerzális könyvtár álma korántsem a talmi, mennyiség-fetisizma gyűjtőszenvédély manifesztációja, ahogyan a bibliománia kritikussai olykor láttatni szeretnék. A szándék sokkal inkább annak a felfedezésszerű megéléséből fakad, hogy az érvényes vonatkozások keresztirányú hálóján keresztül minden egyes darabka egy nagy, összefüggő *Egész* része. S ha mód van rá, hogy egyetlen darab se hiányozzon, törekedjünk a teljességre és minél nagyobb diverzitásra, hogy minél sűrűbben kitölthető legyen ez a tér.¹³
2. Ehhez az éthoszhoz értelemszerűen tartozik, hogy az állomány nem öltheti magára sem egy csodálatos könyvkabinet, sem valamiféle nyilvános kölcsönkönyvtár köntösét. Az intézmény létrehozása az előfeltétele annak, hogy kiteljesedjen az a szellemi vállalkozás, amely valamennyi majdani felhasználó számára *előfeldolgozza az univerzális könyvtár állományát*. Hogy az őrzési egységeken keresztül elérhető tudásról való tudósítás legyen az igazi közkinccs, a majdani használat mértéke és értelme. A feldolgozatlan állomány ezért „halott” Colón számára: ha nincs feltárva, nem tudunk róla adatokat megosztani (ha már a fizikai példányt nem is akarjuk), nem hasznosul. S hasonlóképpen: egy olyan őrzési hely, amely az ítéletnapig

képes lehetővé tenni, hogy legalább egy, gazdagon metaadatolt támpéldány rendelkezésre álljon, az az egész kultúra védőbástyája, entrópiaszigete az elvesző tudás tengerében, amely lám, hogy elmosta az ókori magaskultúrákat is.

3. Ez a vállalkozás azonban csak magas szinten szervezett, kollektív információs üzemenként teremthető meg és tartható fenn. Colón könyvtárában nem egyszerűen főállású könyvtárosokat alkalmaz: a még ki sem formálódott hivatásrendet emeli azonnal magas szintre azzal, hogy részfeladatokra szakosít kiképzett specialistákat. Közülük is a legmagasabb rendű szellemi munkát végzik azok a művelt, nyelveket beszélő szakemberek (*sumistas*), akik a könyvek elolvasása után azok lényegét foglalják össze kivonatos ismertetésekben (*epitomes*). A tartalom összefoglalása nem újkéltű tevékenység, és Colónt közvetlenül inspirálhatta *Sevillai Szent Izidor* (560–636) enciklopédista gyakorlata. Csakhogy míg a 2. századdal kezdődően születő epitomék célja a (túl) hosszú művek fogyaszthatóvá tétele volt, Colón azt szerette volna, hogy mindazok képet alkothassanak bármely műről, akik legalább a leírásukat kézbe vehetik. Az első darabok 1523-ban készülnek, és pontosan tudjuk, hogy 1524 januárjára a bejegyzések gyűjteménye (*Libro de los Epitomes*) már 1361 tételt tartalmaz. A kivonatokon kívül azonban a leírások *kereszt-referenciákat* is tartalmaztak, s valamennyi összefoglalót maga Colón ellenőrzött, javított, mielőtt kötetbe rendezték volna őket. Colón egyébként már korábban felismerte az individuális tudásműveletek kapacitórius korlátait: a spanyol kozmográfiához is felkészült segítők sokaságát alkalmazta, akik az általa megadott rendben jegyezték fel az utazásaik során szerzett információkat. És sokak számára világossá vált, hogy a tudástermelés iparosításához a forrás-oldalon sem elég egyetlen ember: a kor Európájának számos kiválósága támogatta Colónt Erasmusszal az élen, hogy misszióját teljesíthesse.
4. S ha mindez még nem volna elég, a colóni könyvtárszervezés „koronagyémántja” a kereshetőséget megteremtő sokdimenziós rendszerezés és jelzetelés, amit Colón élete utolsó pillanatáig fejlesztgetett. Erről egy olyan beszámoló lehet indokolt, amely a helyszíni terepmunkát kombinálja a katalógustörténeti ismeretekkel.

Ezekkel nem rendelkezve, Wilson-Lee monográfiája alapján ismertetem a leglényegesebb megoldásokat.

Colón kezdetben a szinkódos rendszer híve volt: fekete, vörös, fehér és domborított jelekkel a bőrborítás gerincén, s mindegyik jelzéshez elvezetett a központi, a könyvekhez egyedi számozást rendelő nyilvántartó könyv,¹⁴ amelybe a címleírás (szerző, cím, nyomtatás helye, nyitó mondatok (!) mellett rigorózus pontossággal került be, hogy Colón mikor, hol, kinél és mennyiért vásárolta az adott darabot. Ezekhez később csatlakoztak Colón bizarr, hieroglifikus jelszörnyei, a *biblioglifák*, strukturált vizuális nyelvet teremtve a geometriai alapszimbólumok kombinálásával, amelyek a bonyolódó kategóriarendszer folyamatos bővülését igyekezett követni.¹⁵

Az Állomány-nyilvántartás (4 kötete) és a Kivonatok mellé később újabb két, szakosított katalógus csatlakozott, hogy segítse a sokváltozós nyilvántartást és keresést. Az *Abecearium* a szerzők alfabetikus rendjében listázta az egyes műveket címmel, a „Tudományok” pedig tárgykör szerinti rendezést jelentett durván megalkotott főkategóriákkal (úgy mint Teológia, Asztrológia, Bölcsészet, Történelem, Nyelv, Alkimia, Logika, Filozófia, Kozmográfia, Jog, Orvoslás, Matematika, Zene, Költészet), ami mellett megfért a geomancia, a toszkán költészet, a görög vagy a káldeus irodalom. Minden egyes tétel leírása egy „cédulára” került, nem kötötték könyvbe őket, hogy folyamatosan lehessen bővíteni őket. 150 évvel Leibniz előtt tízezer darabos rekombináható kártya-katalógus épült, ami mögött egy tudatosan épített, kezdetleges osztályozási rendszer állt.¹⁶

Az egykori, 16 kötetből álló indexállomány 14 kötete mai napig a Biblioteca Colombina része. A Kivonatok két kötete azonban elveszett, csak az egyik, közel 500 tételről számot adó „piszkozata” maradt meg. Így is felmérhető azonban, hogy az eddig szilárd igazodási pontnak tartott *Conrad Gessner*hez (1516–1565) és az ő pusztán 12 ezer bibliográfiai tételre szorítkozó három kötetes *Bibliotheca Universalis*ához képest mennyivel komplexebb és kiterjedtebb volt a colóni vállalat.

Wilson-Lee annak ellenére is rendkívüli másodlagos érdeklődést gerjesztett a munkájával, hogy a sevillai innovációs üzem pontos technológiai részleteinek feltárása további kutatásokat igényel. Ám az igazi szenzáció még hátravan: alig egy hónappal a könyv amerikai kiadása után robbant a hír-bomba: a csak közvetett tudósítások alapján ismert „Kivonatok könyvének” előkerült egy példánya Dániában.

Libro de los Epitomes – a kora-újkori művelődéstörténet (egyik) Szent Gráljának fellelése

A Koppenhágai Egyetem *Arnamagnæan Gyűjteményének* hivatalos közleménye 2019 április 15-én adta hírül, hogy az AM 377. fol. jelzetű, hatalmas méretű, 14 cm vastag könyvben a Libro de los Epitomes egyik példányát azonosították XVIII. század közepi szürke kötésben.¹⁷ A könyv megtalálója, *Guy Lazure*, a Windsor egyetem kutatója azonban már három nappal korábban interjút adott,¹⁸ melyben megosztott néhány részletet a megtalálás körülményeiről.

Elmesélte többek között, hogy a latin nyelvű, méretes kötet 2013-ban is megfordult a kezei között, de mivel se címdala, se szerzője és semmiféle impresszuma nem volt, ami kicsit is tájékoztatná az olvasót, miről is van szó, ő maga is félretette „valamiféle indexként” azonosítva, hiszen nem látszott a témájához tartozónak. (Lazure egy konkrét kézirat miatt érkezett ugyanis, de mivel vagy két tucat, XVI. századi spanyol és latin nyelvű könyv meglétéről is értesült *Matthew Driscoll* professzor weboldalán,¹⁹ Sevilla művelődéstörténetének kutatójaként engedélyt kért, hogy betekinthesen azokba.) Miután azonban kezébe került Wilson-Lee 2018-as könyve, már volt mivel azonosítani a különleges kéziratot, amikor 2019 elején újra visszatért a gyűjteménybe. Ekkor már előző nyár óta zajlott Driscoll vezetésével a spanyol tárgyú anyag feltárása, s így egy rövid konzultáció után a tudósok azonnal riasztották a két neves Colón-kutatót, McDonaldot és Wilson-Lee-t. A helyszínre Wilson-Lee már spanyol kollégájával, *José María Pérez Fernández*szel, a Granadai Egyetem címzetes professzorával, Colón könyvtárának talán legjobb ismerőjével érkezett március végén, s miután Colón kézírását is felismerve minden kétséget kizárva azonosították a „Kivonatok könyvét”, egy rögtönzött szeminárium után²⁰ még ellenőrizték a provenienciát, majd a dánok világáig kürtölték a hírt.

A mintegy 2000 nagyalakú oldalon különböző terjedelmű művekről készült, eltérő hosszúságú kivonatok követik egymást. (A görög filozófusokra olykor tucatnyi oldal is jut, a rövidke anyagokra maximum egy oldalnyi szöveg.) Annyi máris látszik, hogy ezek a kivonatok számtalan olyan kiadványról is tartalmaznak adatot, melyeknek nincs fellelhető példánya. A könyv eleje minden bizonnyal elveszett, mert rögtön a 140. sz. tétellel kezdődik. Az utolsó a 2330-as tétel, de közben is néhány *epitomé* hiányzik, így összesen mintegy 2000 kiadványról tartalmaz összefog-

lalást. Wilson-Lee-nek egy rádióinterjújából tudjuk,²¹ hogy nagyszabású, öt-hét éves projekt indul a kézirat digitalizálására, átírására és lefordítására, illetve a filológiai aprómunkára (az egyes tételek beazonosítására). Mindez megnyugtatóan hangzik, rátérhetünk tehát a tágabb tanulságok számbavételére.

Hangsúlyeltolódások a könyv-és könyvtártörténet tématerképén

Egyelőre rejtély, hogy Fernando Colón 1539-es halála után mikor és hogyan került a hatalmas méretű kötet a magas rangú és magas tisztségeket betöltő udvari ember, *Gaspar de Guzmán* (1587–1645) könyvtárába, csak azt tudjuk, hogy 1627-ben már bizonyosan ott volt. A dániai példány első folióján talált E5-ös jelzés ugyanis egészen bizonyosan megegyezik a Guzmán könyvtárának anyagát leíró jegyzékben megnevezett, *2330 szerző nagy könyvével*.²² Hogy Guzmán halála után mikor került a dán követhez és könyvgyűjtőhöz, *Cornelius Pedersen Lerchéhez* (1615–1681), aki két ciklusban is betöltötte ezt a tisztséget, szintén nem tudjuk, csak azt, hogy Lerche halála után azonnal elárverezték a könyveit,²³ s ez a példány előbb vagy utóbb a neves izlandi filológus és történész, *Árni Magnússon* (1663–1730) gyűjteményébe került. Ő pedig halála után a javarészt korai skandináv kéziratokból álló kollekciót a koppenhágai egyetemre hagyta, ahol azután majd háromszáz évet pihent, egészen mostani felfedezéséig.

Colón könyvtára egyetlen (nevezetes) könyvének sorsáról ez a térben jobban, időben nehezebben és állomásaiban foghíjasan rekonstruálható történet mesélhető el. S ha felidézve mellé helyezzük magának Colónnak a saját történetét is, azonnal feltűnik, hogy a megszokott tárgyszintektől két irányba távolodnak a fontos kutatói kérdések.

Az egyik felfelé mutat, *egyre átfogóbb és komplexebb entitások* irányába, amely az analitikus leíró-feltárási kutatások eredményeit *makrostrukturák részeként* keltik életre. A könyvek forgalmának és kereskedelmének kutatástörténete nagyon gazdag ugyan, de a hálózat kutatás elméletének és módszertanának előretörése óta ezek már inkább nyersanyagot szállítanak ahhoz, hogy a legnagyobb méretű és legtöbb szereplőt összekapcsoló alakzatok topológiája és áramlásrendszere megrajzolható legyen. A nyomdászok, kiadók, kereskedők és könyvárusok versengő és együttműködő helyi, regionális, országos és nemzetközi hálózatainak megrajzolására vállalkozó friss

tanulmánykötet²⁴ szereplőtérképéről például még mindig fájóan hiányoznak a szerzők, a mecénások és a könyvtárápító gyűjtők. Nem kellően kimunkáltak a térbeli rajzolatok, pedig a társadalomtudományok épp egy erős térbeli fordulaton (spatial turn) mennek át. (Valószínűleg csak a leginkább beavatottak szűk körének volt hozzáférhető ismerete arról, hogyan képezték például a könyves áramlásrendszer fontos részét a XVII. század rendkívül aktív dán gyűjtői, akik /nemcsak/ spanyol területen vagy az országból vásároltak iparszerűen kéziratokat és nyomtatványokat, mint például a *Rozenkrantz-család*, akiktől Magnússon szintén sok példányt átvett). És a hálózat láncszemeit összekapcsoló relációk is nagyon sokfélék. (Interakcióban álltak-e, ismerték-e egyáltalán egymást, vagy közvetve gyakoroltak egyirányú vagy kölcsönös hatást a másikkra?) Az eszmék, az elmék és a jelvilág bővületében nem feledkezünk-e el olykor a könyveken kívüli materiális dimenzióról – épületekről, polcokról, kötészetről, csomagolásról, szállítójárművekről vagy éppen a tengeri könyvszállításra alkalmassá tett lepecsételt hordókról?

A másik irány a *mikroszintre* vezet; a pozitivisták és segédtudományi jellegű tényfeltárások és rekonstrukciók világa után eljött a részismeretek bátor mozgósításának és összekapcsolásának ideje – annak tudatában, hogy épp a makrokontextusok birtokában tudunk nagyobb magyarázó erő reményében visszatérni egyetlen könyv, egyetlen gyűjtő, egyetlen könyvtáros nagyobb felbontású portréjának megrajzolásához. Wilson-Lee könyve ebben is példát mutat: invenciózusan járja körül azokat a lehetséges benyomásokat, élelményeket és szellemi forrásvidékeket, amelyek véleménye szerint közrejátszhattak Colón motivációs rendszerének felépítésében, listázó kedvének felébredésében²⁵, rendszerező hajlamának kiteljesedésében (gyerekkora hajószállítmány-jegyzékeitől *Raimundus Lullus* világának megismerésén keresztül *Luca Pacioli* kettős könyveléssel foglalkozó könyvéig és római előadásának meghallgatásáig). Mit vezethetünk vissza az apai örökségként hirtelen kinyíló világ élményére, és mit az intellektus folyamatos fejlesztésére irányuló törekvésre? Vajon gondolt-e arra az első újvilági útjára is a 278 (gondosan rendszerezett) könyvvel induló ifjú Fernando, hogy amit visz magával, az egyfajta civilizációs túlélőkészlet? Miről üzen különleges kertje vagy a halála előtti iskolaalapítási ambíciója?

S ha a neves könyvgyűjtőkről tudunk már eleget, hordoz-e izgalmat annak megértése, hogy az állo-

mányok „elkótyavetyélőiből” miért hiányzik az értéktudat? A könyvpusztulás módozatait sokféleképp feltárták már, de ismerjük-e legalább ennyire a másodhasznosulások útjait és technikáit, amelyekkel újra és újra forgalomban tarthatók maradtak a gazdájukat veszített könyvek?

A nagyon magas színvonalon tevékenykedő és egyre nagyobb, összekapcsolt kutatóközösséget maga mögött tudó nemzetközi könyvtörténész-céh előtt a fentiekén kívül természetesen sok más, interdiszciplináris irányból érkező kihívás is áll, de a legnagyobb talán az, miképpen képes túllépni saját magán, és elfogadni, hogy az ő területén születő eredmények átfogóbb kutatói horizontok részeként is tárgyalhatók.

A tudás-externalizáció teleológiája – Colón jelentősége a könyvtártörténeten túl

Frédéric Barbier veszi észre Régis Debray-t idézve,²⁶ hogy a XVI. század elejének nagy gyűjteményei – Colóné mellett II. Fülöp escorialbeli és a francia király fontainebleau-i könyvtára – a modernitás kiformálódásának legfontosabb helyszínei, az emberi képesség és tudás externalizációs folyamatának új szakaszát hozzák el. A külsővé tételen és tárgyasításon keresztül biztosított állandóságon (a könyvnyomtatás óta: identicitáson is) alapulva folyamatosan aggregálhatóak és újraterezhethetők az individuális ismeretek, és leküzdhetővé válnak az érzékeléssel, feldolgozással és emlékezettel kapcsolatos kapacitórius korlátok.

Wilson-Lee nem túloz, amikor interjúk sorában fogalmaz úgy, hogy Colón teoretikusan is tudatában volt mindennek, nemcsak a praxis hőse. Ambíciója, hogy a világ minden írott/sokszorosított tudásának óriás-repozitóriumát teremtsen meg, majd azt tegye rövid kivonatokkal és kulcsszavakkal kereshetővé és bejárhatóvá, különböző szempontok mentén osztályozhatóvá és a segédleteket a tér kötöttségeit leküzdve közjószágággá tegye, teljes joggal idézi fel mindazt, ami az Internet és a World Wide Web révén ötszáz évvel később valósult meg. S talán van valami sorsszerű abban is, hogy Colónnak a magas szintű jelentésművelésre alkalmazott „átvágni valamin” jelentésű görög eredetű *epitomé* szava rendkívüli módon emlékeztet a *Vannevar Bush*éra, aki 1945-ös híres, az Internetet még mindig csak megálmodó írásában úttörőnek, nyomvonalvágónak (trailblazer) hívta azokat a tudásmunkásokat, akik közös szellemi

térben felhalmozott tartalmak új és új elemei között létesítenek kapcsolatokat, és teszik még használhatóbbá az állományt.

A Biblioteca Colombinával így majd négyszáz évvel korábban kell és lehet annak a szervesen felépülő gondolkodástörténeti útnak a legelső nagy mérföldkővét kijelölni, amely majd *Paul Otlet* és *Henri La Fontaine* Mundaneumával (1895/1910), Otlet 1934-es könyvével, *Vannevar Bush* 1945-ös váteszi közleményével, majd *J. C. R. Licklider* 1965-ös, galaktikus számítógépes hálózatként felépülő jövőkönyvtár-víziójával²⁷ egyenesen belevezet az egykori víziókat hipermedialitással és virtualitással megvalósító jelenbe.

Emlékeztessünk rá: Fernando Colón az univerzális könyvtárban rejlő lehetőségek kiszabadítását az *univerzális nyelvben* rejlő erő támogatásával remélte elérni, elkötelezetten keresve a források soknyelvűségének csapdájából kivezető utat. S nem lehet nem felidézni Kolumbusz Kristóf – természetesen spanyol kontroll alatt egyesülő – *univerzális birodalom*-koncepcióját sem, megsejtve annak a rendszerméret-növekedésnek a kontúrjait, amelyet ma globalizációnak nevezünk. Colón hozzájárulása ehhez a diskurzushoz a tudás globalizációjának²⁸ infrastruktúra-prototípusa: olyan szellemi és intézményi központja, amely képes az átmenet folyamatát segíteni azzal, hogy nem veszít információt, és minden választ igénylő kérdésre feleletet közvetít. Sőt: eközben szükségszerűen megteremti az *intelligencia technológiai támogatásának* néhány módszerét, miközben előrehaladásában mély *ismeretelméleti felismerések* segítik²⁹. Méltán szerepel *Jeremy Norman* információ-történeti panteonjában.³⁰

S belátható, hogy miféle korlátokkal szembesül Colón: a programszerűen célul kitűzött teljesség elérése minden részeredmény ellenére az első pillanattól fogva reménytelen, miközben az összegyűjtött anyag esetében ugrásszerűen megszaporodnak a metaadatolási nehézségek, ahogyan tízezer fölé jut az állomány. Ezen csak a digitális kultúra korában nyílik esély túllépni.

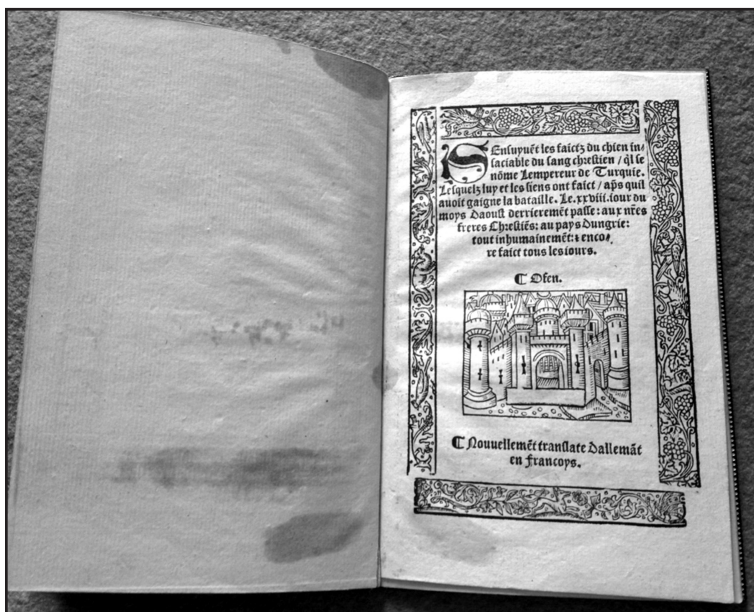
Digitális bölcsészet: lehetőségek és tanulságok

Vegyük észre: az a program, ami Colón korában megvalósíthatatlan volt, ma – ha nem is játszi könnyedséggel – reálisan teljesíthetőnek tűnik. A 2008-ban alapított *Open Library* határozottan ki is tűzi a célt, hogy kollektíven szerkeszthető katalógusrend-

szerével támogatva előbb-utóbb valamennyi valaha publikált (130–140 millió) könyv adatai (köztük *cyberepitoméi*) önálló weboldalak óriáshálózatán legyenek elérhetőek³¹. S ha majd a szerzői jogi felhőket is sikerül elfűjni, akkor a metaadatok mögött klikkelhetően ott várakozhatnak a digitalizált (vagy eleve digitálisan született) teljes tartalmak is. (Lésben áll az *Internet Archive* Global Books projektje, illetve a Google Books).

Ha mindez meg is valósul előbb-utóbb milliók együttműködése révén, értelme akkor is marad az eltérő kiindulópontú digitális könyves projektek-

nek. Itt van például a *Biblioteca Hernandina and the Modern Book World* projekt³², amely Colón könyvtárának eredeti, még a Biblioteca Colombina előtti állapotát rekonstruálja, és szeretné egy web-kikötőbe terelni a teljes textuális hagyományt a kortársaktól a szakirodalomig. Érdekes, nem célozzák meg, hogy a teljes, 15 ezres állományból egy virtuális könyvtárat építsenek, a *Bibliotheca Corviniana Digitalis*³³ mintájára „digitálisan egyesítve” a világban szét-szórt „kolonikákat”, pedig számos őrzőhelyen azonosítottak Colón egykori könyvtárából származó darabokat.³⁴

Colón könyvtárából származó kötet

(*Sensuyuet les faictz du chien insaciable du sang chrestien, quel se nomme Lempereur de Turquie... App. H.*
1656 – 1526, Geneva [Colonia, Wigand?])

Forrás: https://nemzetikonyvtar.blog.hu/2014/06/19/konyvgyujtok_bolonderiai_999

A Kivonatok könyvének megtalálása jól tükrözi ugyanakkor, hogy milyen elképesztő lemaradásokkal kell még mai napig is szembesülni. Azzal, hogy a kötet bekerült egy gyűjtemény polcra, hosszú időre el is tűnt a kutatói figyelem elől, mert őrzőhelye nem érte el a keresetőségnek azt a színvonalát, amit a fél-ezer évvel korábbi tétel tükröz. Ki lelhetne volna meg ezt a könyvtörténeti kincset, ha az egyetlen nyilvánosan elérhető leírása egy, a XIX. század végén kiadott dán nyelvű, szöszegény katalógusban búj el?³⁵

Szinte lehetetlenné tette a keresését az is, hogy az Arnagnæan Gyűjtemény egy tematikus kollekció: állományában csak azok bukkanhattak volna véletlen

leletekre, akiket régi izlandi, skandináv kéziratok tanulmányozása vezetett a helyszínre. Könnyű belátni, hogy egy viszonylag kis gyűjtemény digitalizálása és tételeinek (igény esetén) ismételt leírása a láthatóságon túl mennyivel jobb keresetőséget biztosít. Ám épp ezek az esetek figyelmeztetnek arra, hogy a „túl sok információval” (too much information, TMI), „információs özönvízzel” való riogatás mennyire rosszat tesz – a kutatók homlokán épp a túl kevés információtól szaporodnak a ráncok.

Mindez átvezet még egy izgalmas, a memóriaintézmények falain túlmutató kérdéshez. Hogyan döntsük el, mi érdemes arra, hogy a digitális öröklét

részévé váljon? Milyen alapon szelektálunk onnan ki érdektelennek és információs értéket nem hordozónak minősített állományokat? Ha egyszer *minden* megőrzése elhanyagolható költséggel biztosítható erre szolgáló tárhelyeken, akkor nem érdemes törekedni a gyűjtés (relatív) teljességére? Gondolta volna bárki, hogy amikor Colón a maga korában hulladéknak minősített meteorológiai kisnyomtatványt tagozott be a gyűjteményébe, egykor az mekkora érték lesz a klímakutatóknak?

Jegyzetek és irodalom

1. Kolumbusz, aki maga is sokféleképpen írta a nevét attól függően, hogy épp mely országban tartózkodott, más, nyelv-közi név-asszimilációkhoz képest elfogadottá tette, hogy ki-kí a saját hangrendszerének megfelelően írja át a nevét. Így tekinthető elfogadottnak az, hogy magyarul is Kolumbusz Kristófként beszélünk róla és hivatkozunk rá. Annak, hogy fia említésekor nem a Kolumbusz Ferdinánd változatot, hanem az eredeti *Fernando Colón* írásmódot választottam, egyrészt az az oka, hogy esetében hiányzik ez a hagyomány-szentesítette konszenzus, másrészt az, hogy ezzel is tudatosan szeretném elhasonítani apjától, ezzel az aprósággal is megkönnyítve az eljutást a saját értékén kivívott jelentőségnek megfelelő beszédmódhoz. Ennek az se mond ellent, ha Fernandóra is igaz az alternatív névhasználati mód: portugál és spanyol nyelvi környezetben is sokszor írt alá *Hernandoként* dokumentumokat, emiatt sok szakirodalmi forrás is ezt a változatot használja.
2. Fernando Colón szerzőségét mai napig vitatja a szakirodalom. Tény ugyan, hogy apja negyedik transzatlanti hajóújtáéhoz csatlakozott, s szemtanúi szerepéhez nem férhet kétség, eredeti kézirattal vagy kiadással azonban nem rendelkezünk. Minden későbbi kiadás forrása a mű 1571-es, Velencében megjelent olasz nyelvű fordítása Alfonso DE ULLOA által (*Historie del S. D. Fernando Colombo; nelle quali s'ha particolare, & vera relatione della vita, & de fatti dell'Ammiraglio D. Cristoforo Colombo, suo padre: Et dello scoprimento ch'egli fece dell'Indie Occidentali, dette Mondo Nuovo*). Amióta fény derült arra, hogy a kiadásnak az ajánlásból jól ismert mecénása, *Baliano de Fornari* genovai orvos magától Colón unokaöccsétől (féltestvére, Diego fiától), a pénzügyi zavarba került *Luis Colón y Álvarez de Toledo*tól vásárolta meg a spanyol nyelvű eredetit, sokkal valószínűbb, hogy a szövegben, ami talán Fernando halála után készült kompiláció, vannak valóban Fernandótól származó részei. A magyar kiadás egy különösen szép példánya 2008-ban kelt el a Studio Antikvárium aukcióján.
3. Teljességgel ennek a szempontnak rendeli alá az életrajzi anyagot egy majd félezer oldalas monográfia: RUMEAU DE ARMAS, Antonio (1973): *Hernando Colón: Historiador del descubrimiento de America*. Gredos, Madrid.
4. A maga korában neves kozmográfusnak számított, amit nem kis mértékben az V. Károllyal megtett utazásoknak köszönhet. (Lehet, hogy később épp ezért maradhatott ki az ismert kozmográfusokat felsoroló listákból). Fő művét, a *Descripción y cosmographia de España* 1–3. Antonio BLÁZQUEZ gondozásában 1910-ben, három kötetben jelentette meg a Patronato de Huérfanos de Administración Militar. A Google Books oldalán is elérhető: https://books.google.hu/books/about/Descripci%C3%B3n_y_cosmograf%C3%ADa_de_Espa%C3%B1a.html?id=UAW3AQAAAMAJ&redir_esc=y. [Valamennyi letöltés időpontja: 2019. május 10–11.] A művet elmélyülten és visszatérően elemezte az ezredforduló utáni években könyveiben és tanulmányaiban José Javier Rodríguez TORO.
5. Colón mindenáron szerette volna gyűjteményét egyben tartani, de hiába készítette gondosan elő, az örökösöként megnevezett unokaöcs azonnal elkezdte elkötyavetyélni a piac-kepesnek gondolt darabokat, és nem volt jó helye a sevillai San Pablo monostorban sem, ahová öt év hányattatás után került. A sevillai katedrális, ami eleve Colón „B terve” volt, évekig pereskedett aztán, hogy 1552-ben végül is hozzájuk kerülhessen, ami megmaradt az állományból, hogy aztán évszázadokig érintetlenül porosodjon a tetőtérben. Feljegyezték történeteket a XVIII. századból arról, hogy gyerekek másztak fel a padlásra, hogy képeket nézegessenek, és játsszanak a csodálatos gyűjtemény darabjaival.
6. A Biblioteca Colombina és Capitular mellett a Sevillai Érsekségi Könyvtár és két archívum (a katedrális és az érsekség levéltára) is egyetlen alapítvány, az *Institución Colombina* fenntartásában működik 1992 óta. A nagyvonalú felajánlás is egy Kolumbusz-leszármazottnak, *Manuel Prado y Colón de Carvajal*nak köszönhető. Az intézmény (spanyol nyelvű) honlapja <http://www.icolombina.es/index.htm>. Érdeklődők számára jó betekintést nyújtanak a népszerűsítő célú, alábbi YouTube videók: <https://www.youtube.com/watch?v=Z1koeORlu14> és még részletesebben: <https://www.youtube.com/watch?v=8LCO1FVnnnM> – Az állomány leíró áttekintésére ld.: <http://www.icolombina.es/colombina/> – A Biblioteca Colombina történetével foglalkozó, túlnyomórészt spanyol nyelvű irodalom bibliográfiája: <http://www.icolombina.es/colombina/bibliografia.htm>
7. HARRISSE, Henri (1873): *Fernand Columb: Sa vie, ses oeuvres*. Paris.
8. MARTINEZ, Marin T. – ASECIO, Ruiz J.M. és WAGNER, Klaus (1993): *Catálogo concordado de la Biblioteca de*

Hernando Colón. Seville, Institución Colombina. WAGNER, Klaus (1992): *La Biblioteca Colombina en tiempos de Hernando Colón*, Seville, Universidad de la Sevilla. – Wagner már korábban is számos közleményben tárt fel részleteket Colón életéből, elsősorban németországi könyveszerző útjairól (WAGNER, Klaus (1966) *Un hijo de Colón en Alemania* Universidad de la Sevilla). Róla: GRIFFIN, Clive (2006): Klaus Wagner (1937–2005) = *Bulletin of Spanish Studies*, 83:4, 557–561, DOI: 10.1080/1475382062000346351 Köllegái megemlékezése róla: http://institucional.us.es/revistas/rasbl/34/art_15.pdf

9. Az első közlemény: MCDONALD, Mark P. (2003): 'Extremely curious and important! Reconstructing the print collection of Ferdinand Columbus. In: Baker, Christopher et al. (eds.): *Collecting prints and drawings in Europe, c. 1500-1750*. Ashgate. A kolosszális kiadás CD-mellékleten kereshető adatbázisként tette közzé a rekonstrukció eredményeit (ami megvolt a kézikönyvben, a *The Illustrated Bartsch*-ban, azt feltöltötték onnan, ami nem volt meg, annak utánajártak aprólékos pontossággal): MCDONALD, Mark P. (2004): *The print collection of Ferdinand Columbus 1488–1539: a Renaissance collector in Seville*. 1–2. London, British Museum Press, Vol. 1: History and Commentary, 519 pp ; Vol. 2: Inventory Catalogue, 592 pp; and CD-ROM. A 110 legértékesebb művet tartalmazó válogatás: MCDONALD, Mark P. (2005): *Ferdinand Columbus: Renaissance Collector*. British Museum Press.
10. DACKERMAN, Susan (2005): The print collection of Ferdinand Columbus 1488–1539, a Renaissance collector in Seville = *HNA Newsletter and Review of Books*, (22) 1. 18. p.
11. MCDONALD, Mark P. (2004): Ferdinand Columbus: Print Collector = *History Today*, (54) 8.

<https://www.historytoday.com/archive/ferdinand-columbus-print-collector>. McDonald könyvének két perces videoismertetője a Bibliophile Book Reviews sorozat részeként: Ferdinand Columbus: Renaissance Collector <https://www.youtube.com/watch?v=zFpJoO-B0x4>
12. A puhafedeles első angol kiadást (WILSON-LEE, Edward (2018): *The catalogue of shipwrecked books. Young Columbus and the quest for a universal library*. William Collins) nem egészen egy évre rá, új kiadással és módosított (bombasztikusabbá, emiatt kevésbé pontossá tett) címmel követte a keményborításos amerikai változat megjelenése (WILSON-LEE, Edward (2019): *The catalogue of shipwrecked books. Christopher Columbus, his son, and the quest to build the world's greatest library*. New York, Scribner). Folyamatban van a könyv olasz, spanyol, japán,

német és francia fordítása, várhatóan ezeken a nyelveken is hamarosan megjelenik. Számtalan rangos lap és kiadó sorolta a hét, a hónap vagy az „év könyve” kategóriába. A fiatal, kenyai születésű kutató (<https://www.edwardwilsonlee.com>) korábbi könyve (WILSON-LEE, Edward (2016): *Shakespeare in Swahiland*. William Collins) szintén szép sikereket ért el, de már első, társszerkesztős tanulmánykötete is komoly figyelmet vívott ki magának (FERNÁNDEZ, José María Pérez – WILSON-LEE, Edward (2014): *Translation and the book trade in early modern Europe*. Cambridge, University Press.

13. Ezt WILSON-LEE (2019:7) könyve Prológusában így fogalmazza meg: „Hernando's mind moved ceaselessly from event to system, from a single thing to a general framework into which it could be fitted”.
14. Az érdekesség kedvéért: a Velencéből tengeri úton hazaküldött, a katalógusba beillesztett, de soha meg nem érkező tételek a 925–2562. számot viselik a nyilvántartás második kötetében.
15. Ajelölések rendszerének működését Colón segítőjének, Juan Pereznek 23 oldalas, fennmaradt feljegyzéséből ismerjük. Kiadása: MARTÍNEZ, Marín Tomás (1970): *Memoria de las Obras y libros de Hernando Colón del Bachiller Juan Pérez*. Sevilla: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, pp. 41–76. – Azt is megértjük, miért csak most kerültek be a köztudatba a bibliográfák: már a megértésük is extrém kutatói erőfeszítést igényel.
16. Számtalan kommentár, hozzászólás, blogposzt veti fel, hogy Colón osztályozási rendszerébe bátran lássuk bele a Dewey Egyetemes Tizedes Osztályozás kezdetleges változatát.
17. <https://manuscript.ku.dk/motm/hernando-colons-book-of-books/>
18. <https://nationalpost.com/news/professor-discovers-centuries-old-attempt-by-christopher-columbus-son-to-index-every-book-in-existence>
19. <http://driscoll.dk/spain/>
20. <https://manuscript.ku.dk/news/a-new-discovery-in-the-aramaganean-collection/>
21. <https://www.npr.org/2019/04/24/716600905/christopher-columbus-son-had-an-enormous-library-its-catalog-was-just-found?t=1556439838056&t=1557559339836>
22. A P. Lucas DE ALAEJOS által összeállított listában: „*Bibliotheca virorum illustrium et opera quae scripserunt, mangus [sic] codex 2.330 auctorum. fol.*” Idézi: [20]
23. Az aukció korabeli nyomtatott katalógusát ld. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2016103129006

24. FEELY, Catherine – HINKS, John (Eds.) (2016): *Historical networks in the book trade*. Routledge,
25. Ha Umberto Eco ismerhette volna a Colón-kutatás eredményeit, bizonyára önálló fejezetet szentel a listáról szóló könyvében Fernandónak, akinél szenvedélyesebben senki nem foglalkozott listakészítéssel a XVI. század elején. (ECO, Umberto (2009): *A lista mánora* Európa Kiadó) Apja egyik kedvenc olvasmányában, a Próféciaák Könyvében már találunk részeket, amelyek maga a tizenkét éves Fernando kézírásával készültek. (Mint például az az epigramma, amely arról szól, hogy a bölcs ember, aki kiválasztott, tudja, miként rendezze a dolgokat megfelelő sorrendbe.)
26. BARBIER, Frédéric (2010): *A modern Európa születése. Gutenberg Európája* Kossuth Kiadó – Országos Széchenyi Könyvtár.
27. OTLET, Paul (1934): *Traité de documentation : le livre sur le livre, théorie et pratique*. Eds. Mundaneum <https://archive.org/details/OtletTraitDocumentationUgent/page/n1> – BUSH, Vannevar (1945): *As we may think = Atlantic Monthly*, 1. pp. 101-108.: [http://worrydream.com/refs/Bush%20-%20As%20We%20May%20Think%20\(Life%20Magazine%209-10-1945\).pdf](http://worrydream.com/refs/Bush%20-%20As%20We%20May%20Think%20(Life%20Magazine%209-10-1945).pdf) – LICKLIDER, J.C.R. (1965): *Libraries of the future*. The MIT Press: <http://worrydream.com/refs/Licklider%20-%20Libraries%20of%20the%20Future.pdf>. – Ez a lista természetesen bővíthető még, sokan említik meg a hypertext atyját, Ted Nelsont vagy Douglas Engelbartot, de erős érvek szólnak mellette, hogy Herbert George Wells világagy-konceptiójának számos eleme is idesorolható, és kortársaként részben Otlet mellé állítható. Egy friss füzet pedig még Karl Marxot is internet-előfutárként tárgyalja Wells mellett (WAIDLER, Roy (Ed.) (2019): *Karl Marx and H. G. Wells – Two prophets who foretold the internet*. , Clifton, Outlands Community Press.
28. Ezt a mozzanatot ragadja meg BRENTJES, Sonja – RENN, Jürgen (Eds.): (2016) *Globalization of knowledge in the post-antique Mediterranean* (Routledge) című könyve, és minden bizonnyal ezt a dimenziót bontja ki alaposabban a Wilson-Lee – Fernández szerzőpárosnak a Yale University Press gondozásában megjelenés előtt álló munkája, amely az ideiglenes Hernando Colón's *New world of books: towards a new cartography of knowledge* címet viseli.
29. A kaotikusnak és öncélúnak tűnő listázási düh mögött kezdetben még inkább a középkorból ismert *enumeratio* sejlik fel, ám adott sokaságok elemeinek hiteles rögzítésével ezek is bátran tekinthetőek proto-tudományosnak. A fogalmi-rendszerezési kihívásnak, amivel Colón fiatal kora óta szembenéz, ma az *affordancia-probléma* nevet adjuk.
- A dolgok lehetséges kapcsolódásai mögött álló lételméleti árnyékstruktúrát, amelynek révén funkcionális viszonyba kerülhetnek egymással, már korán felismeri. Első újjávilági útján Guanaja szigetén feltartóztatnak egy óriási kenut, 25 emberrel, tele különböző jószágokkal. Ezeket felsorolja Fernando, de felismeri, hogy a listán a többi áruhoz hasonlóan szereplő kókuszdíó az érintett emberek mindennapi életében más szerepet is betölt: pénzként (csereértékként) is szolgál. Sokkal később felismeri, hogy bármilyen rendezési elvet választunk, azzal más rendezési elvek számára elérhetetlenné tesszük a sokaság egy részét. Nemcsak egymást átfedő párhuzamos osztályozásra és rendszerezésre van tehát szükség, hanem az azonosságok és különbségek egyidejű kezelésének képességére. (Ebben a lábjegyzetben Wilson-Lee meglátásait árnyaltam).
30. Jeremy Norman's HistoryofInformation.com <http://www.historyofinformation.com/detail.php?id=1454>
31. <https://openlibrary.org/>
32. <https://www.english.cam.ac.uk/research/hernandocolon/home/>
33. <https://corvina.hu/hu/cimlap/> – Természetesen a Biblioteca Hernandina 15 ezer kötete sokkal nagyobb falat, de gond nélkül lehetne megkezdeni az építkezést. Ott, ahol a sokaság kicsi – mint például a majki remeteség egykori könyvtára esetében, amelynek katalógusa megmaradt, csak az állománya veszett el –, még annak is értelme van, hogy a gyűjteményt megkíséreljék fizikailag is helyreállítani – ha nem is az egykorvolt példányokból, de azok azonos kiadásából. (Ahogy Sárossy Péter teszi nagy eltökéltséggel.)
34. A mi nemzeti könyvtárunk is rendelkezik ilyennel, s a Régi Nyomtatványok Tára munkatársai be is mutattak egy izgalmas darabot a nagyközönségnek, 2014. június 21-én (*Sensuyent les faictz du chien insaciable du sang chrestien, quel se nomme Lempereur de Turquie... App. H. 1656 – 1526, Geneva [Colonia, Wigand?]*). Colón tulajdoni jelzését ugyan kivakarták, de egykori helye azonosítható, ultraviola fényben pedig el is olvasható. Tudjuk, hogy a példányt Fernando Colón 1535-ben, Lyonban vásárolta, de hogy aztán hogy került abba a könyvtárba, ahonnan 1880-ban ellopták, rejtély. Mindenesetre Apponyi Sándor gróf, a törökellenes témájú kiadványok nagy gyűjtője 1897-ben aukción vásárolta meg. https://nemzetikonyvtar.blog.hu/2014/06/19/konyvgyujtok_bolonderiai_999
35. KÅLUND, Kristian (1889): *Katalog over den Amamagnæanske Haandskriftsamling*. København.

Beérkezett 2019. május 16.